

Posudek vedoucího bakalářské práce

Daniel Janoško: Oheň ve filmech Andreje Tarkovského

Autor bakalářské práce se ptá hlavně na to, zda lze motiv ohně v Tarkovského filmech chápat jako symbol hlouběji skrytého významu, který lze postupně z díla vyčíst, nebo zda máme ohni u Tarkovského rozumět spíše jako vizuálnímu, formálnímu či estetickému elementu. Obojí pojetí se z různých stran náhledu (z hlediska zkoumání režisérovi intence, z hlediska divákova očekávání a nastavení, z hlediska historie či teorie umění atd.) trochu setkává a trochu rozchází. Tarkovský sám rád zdůrazňoval svoji „nesymboličnost“, ale nebyl v této sebe-interpretaci úplně konzistentní. Ani nemůžeme očekávat, že by pro něj významové konotace daného motivu, které náležejí mnohdy k obecně kulturnímu povědomí, byly něčím neznámým a nemohly by se tedy buď mimoděk odrazit v jeho tvorbě. Na druhou stranu nelze odhlédnout od jeho precizní, až „malířské“ práce s kompozicí, tvary, barevností. Velmi podnětný je také postřeh Daniela Janoška o tom, že oheň pomáhá organizovat a rozčleňovat časové vrstvy Tarkovského filmů. Dalo by se uvažovat o tom, že motiv ohně obecně demonstruje kinetismus, pohyblivost, světelnost, určitý typ plochy (oheň se zřejmě těžko dá reprezentovat perspektivně). Tento světelný pohyblivý obraz ohně je paralelou určitých principů filmového média v jeho obecnosti. Různé typy „formální“ analýzy artefaktů, z nichž Janoško zmiňuje teorii neo-formalismu, občas uvažují právě o tom, že jednotlivé dílo popř. motiv exemplifikují obecnější principy toho kterého média (třeba Michael Fried v případě moderního malířství).

Daniel Janoško se též zabývá pojmy metafora, symbol a alegorie. Tarkovského filmy nemůžeme považovat za „přeložitelné“ alegorie, ale právě za nejednoznačné symboly (nikoli ve smyslu Peircovy sémiotiky, ale třeba ve smyslu těchto pojmů u Paula de Manu ad.). Nicméně i nejednoznačný symbol vyzývá příjemce k tomu, aby na místo dané entity dosadil nějaký „skrytý“ význam. Role i takto pojatého symbolu je u Tarkovského sporná přinejmenším vzhledem k jeho vlastním prohlášením o tom, že určitý motiv (třeba déšť) znamená právě jen sám sebe a není vhodné hledat cokoliv za ním. Taková prohlášení se vyskytují i u výtvarníků zabývajících se určitými typy abstrakce (třeba Frank Stella: „To, co vidíte, je to, co vidíte.“ - podobně uvažoval třeba teoretik Clement Greenberg v souvislosti s tvorbou Jacksona Pollocka apod.).

Janoško velmi zodpovědně rozvádí diskusi nad naznačenou nuancovanou problematikou, své argumenty nezjednodušuje, a reflektuje nebezpečí celkem běžných tendencí ke konvenčnímu škatulkování (třeba zdůrazňování hluboké symboliky v určitých artefaktech – jakkoli je takový „ikonologický“ přístup mnohdy zajímavý). Jeho práci považuji za myšlenkově velmi zdařilou, vřele ji doporučuji k přijetí a navrhuji hodnocení výborně (1).

Václav Hájek